

Constant Permeke

Tussen geweld en compassie

In 2012 is het zestig jaar geleden dat Constant Permeke overleed. De Koninklijke Musea van Antwerpen en Brussel tonen hun topstukken van het boegbeeld van het Vlaamse expressionisme.

ZOALS EEN BOER HET LAND OMSPIJT

Met de Permeketentoonstelling in Bozar komt een belangrijke periode van onze kunstgeschiedenis in beeld. Het gaat om het interbellum waarin het Vlaamse expressionisme zijn toppunt bereikte. Constant Permeke (1886-1952) staat centraal en wordt vrij uitvoerig genoemd en dat is ook logisch. Hij liep tijdens het interbellum ook al het meest in de kijker. Maar het is toch mooi meegenomen dat de Koninklijke Musea van Brussel en Antwerpen tegelijkertijd hun topstukken uit die periode tonen. Men kan dan heel wat werken van Permeke bekijken, tussen die van zijn tijdgenoten. De curator van de tentoonstelling in Bozar, Willy Vandenbussche, legt bovendien nog een link naar de actuele kunst, door tekeningen van naakten van Marlene Dumas (1953) en duistere landschappen van Thierry De Cordier (1954) op te nemen. Op die manier krijgt het evenement een zeer boeiende dimensie.

Willy Vandenbussche is met deze tentoonstelling niet bepaald aan zijn proefstuk toe. Hij heeft jaren geleden al een grote monografie aan Permeke gewijd (Mercatorfonds) en een tentoonstelling in het museum van Oostende (nu Muzee, vroeger PMMK). Hij heeft het Permekehuis in Jabbeke nieuw leven gegeven, ook door verbanden met hedendaagse kunst te leggen, exact wat er nu in Bozar gebeurt.

Constant Permeke, *Drie figuren*, z.4, 183 x 155 cm
Koninklijk Museum voor
Schoone Kunsten/Antwerpen

© Lukon-Art in Randers - Foto: Hugo Meertens

© SABAM, 2012

© SABAM, 2012

Foto: AD-ART, Sinc-Arnoudsberg

HET HARDE BESTAAN

Er is al veel te doen geweest over de schildertechniek van Permeke. Zelfs het woord *asfalt* is toen gevallen, omdat de broeders Haesaerts het over 'bitume' hadden om het intens zwart van sommige werken te beschrijven. Dat was wel overdreven. Men kan ook niet zeggen dat het zwart er niet de jaren frisser is gaan uitzien. Het duistere heeft te maken met de visie van de kunstenaar op zijn onderwerp. Vergeet niet dat hij twee verwoestende oorlogen en de grootste financiële crisis van de twintigste eeuw heeft meegemaakt, met ook desastreuze gevolgen voor de kunstmarkt. Verwacht dan ook geen in de tuin ronddarterende juffrouwen, een onderwerp dat zijn leermeesters, Emile Claus (1849-1924) en co., niet hebben verwaarloosd. Permeke had het over het harde bestaan van vissers en boeren en dat waren bij hem geen poserende modellen voor sociale, al dan niet *larmoyante*, figuren, een genre in de negentiende-eeuwse schilderkunst, zoals de school van Düsseldorf.

In die bewegende tijd (zonder enig sociaal vang- of hangnet) was het bestaan hard. Permeke is niet de enige kunstenaar die dat geregistreerd heeft. In de Belgische kunst bestaat er, zelfs in de vorige generatie al, een stevige traditie. Denk maar aan Eugene Laermans (1864-1940) of Constantin Meunier (1831-1905). Die hebben beiden een zin voor monumentaliteit, die men ook aantreft bij Permeke. Wat hem van zijn voorgangers onderscheidt is misschien wel de

© LukArts en Franckes

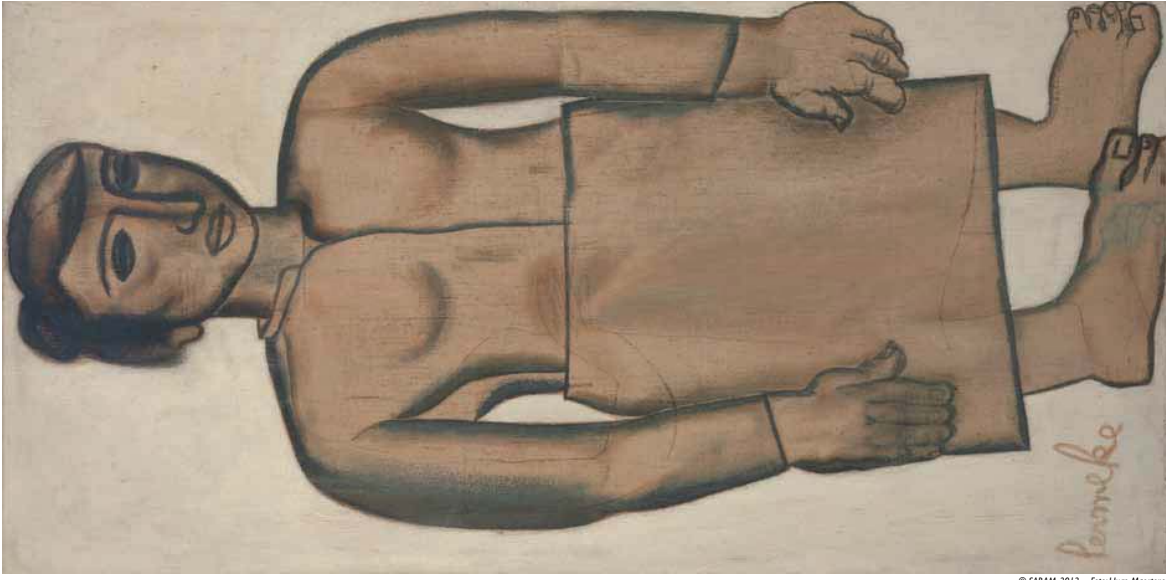
© SABAM, 2012

Constant Permeke, *Koffiedrinkers, 1927, olieverf op doek, 146 x 118 cm*
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

Constant Permeke, *Over Permeke, 1922*
MUZEE, OSTENDE

Constant Permeke, *Leonie, 1929-32*
PRIVÉBIZANDELING

© SABAM, 2012 Foto: Hugo Moerens

Constant Permeke

Foto: Jans Wilkens

aandacht voor het individu. Dus niet de mijnwerker of de dokwerker maar, bij voorbeeld, Leonie, terecht de affiche van de tentoonstelling in Bozar.

En men mag de landschappen niet vergeten. Die zijn weids en worden dat steeds meer. Men noemde dat in die tijd kosmisch. Opmerkelijk is de dominantie van een kleur, groenachtig of uitgesproken geel. De gedachte is een besef dat de natuur onder het zonlicht verstijft – een niet voor de hand liggende gedachte voor een noordelijk schilder. Maar wel veelbetekenend met voor een zaal met volledig zwarte en schitterende landschappen van Thierry De Cordier.

Van de sculpturen staan in Bozar slechts een paar voorbeelden. Bij de ingang de fraaie *Niobe* (1938) die het expressionisme en de art déco op een krachtige en charismante manier verzoent. Dat kan men niet zeggen van de ietwat stalinistische *Zaaiër* (1939) met een eentonige patina. De sculpturen sluiten aan bij de prachtige tekeningen van vrouwelijke naakten uit die jaren, in houtskool en krijt, die een toppunt zijn in het latere werk. De vergelijking met werk van Marlene Dumas toont hier wel een totaal andere benadering.

DE MODERNE, RONDOM PERMEKE

Sinds de sluiting voor verbouwing van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen organiseerde het in de Koningin Fabiolzaal al twee tentoon-

© Lukasaert en Rondero - Foto: Hugo Meertens

Zaaiër tentoonstelling Rondom Permeke

Gustave Van De Woestyne, *Azur*, 1928, 69 x 79 cm
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

Jean Brusselmonts, *Wapletien bij het kanaal*, 1920, 163 x 138 cm
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

Gustave Van De Woestyne, *De Ikardrinksters*, 1922, 109,5 x 99 cm
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

VOLGENDE PAGINA:

Edgard Tytgert, *De beeldhouwer vereruwigt zijn liefdes*, 1951, 80 x 99,5 cm
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

Jack Goddardis, *Noordzee*, z.d.
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

Gustave De Smet, *Polly*, 1922, 94 x 65 cm
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN, ANTWERPEN

© Lukasaert en Rondero - Foto: Hugo Meertens

© Lukasaert en Rondero - Foto: Hugo Meertens

Constant Permeke

TYTGAT

GODDERIS

stelling over de moderne kunstcollectie van het museum. *De Modernen*. Rondom Permeke is de derde. De tentoonstelling confronteert Permeke met zijn tijdgenoten op een zeer zinnige manier. Ze laat ook zien wat Permeke niet schilderde, bij voorbeeld een nieuw onderwerp als de mens en zijn vrije tijd (kermis, wandelaars, enz.), wat men vaak bij Gustave De Smet (1877-1943) en Frits Van den Berghe (1883-1939) vindt. Kleine intieme tafereel, interieurs of spelende kinderen zoals bij Hippolyte Daeye (1873-1952), Gustave De Smet en Edgard Tytgat (1879-1957), zijn aan Permeke niet bevestigd. Het loont ook de moeite de landschappen van Albert Saverys (1886-1964), Gustave De Smet en Permeke te vergelijken: het speelse van de twee eerste vindt men niet bij de laatste. Maar een leerling van Saverys, Jack Godderis (1916-1971) komt dan weer dicht bij Permeke. Een Permeke naast een Brusselmann (1883-1953) plaatsen is leersaam om de twee kunstenaars beter te begrijpen. De grafiek (houtsnede) kwam in die tijd sterk op, bij Gustave De Smet, Frans Masereel (1889-1972) en anderen, maar liet Permeke eerder onverschillig. Het museum kon onlangs vijftien prachtige prenten van Gustave De Smet verwerven en toont die hier voor het eerst. Dit alles maakt het beeld dat men van Permeke krijgt, nog interessanter.

Joost De Geest

DE SMET

Webstek

BOEKENWIJZER

Om te vermijden dat men niet meer wegwijst raakt in dit boekenaanbod, voorziet Flandrica.be ook verschillende rondleidingen. Die wijzen bezoekers als een index de weg langs een tiental documenten die thematisch met elkaar verbonden zijn. Een rondleiding voert langs topstukken die door de Vlaamse overheid zijn erkend: de papieren equivalenten van onze wereldberoemde Rubensen en Van Eycks. Deze handschriften en publicaties, die zelden het donker van hun veilige bergruimte verlaten, kunnen nu door iedereen worden doorbladerd via internet. Met Flandrica.be kunt de Vlaamse Erfgoedbibliotheek niet alleen

een blik op al die letterschatten, ze zet meteen de deuren van de kluis wagenwijd open. Want de teksten en beelden op dit portaal mogen dankzij een Creative Commons-licentie worden gedeeld via Pinterest. Facebook of worden ingezet voor onderzoek en onderwijs.

Het schatkamergevoel wordt nog versterkt door de kleuren zwart en rood die doorheen de hele website zijn gebruikt. Die verbeteren niet alleen de weergave van de historische documenten, ze refereren ook naar de opmaak ervan. Want bij de eerste druk werken die van de persen rolden er, naast de zwarte hoofdtekst, soms ook rode inkt gebruikt. Deze techniek werd al in middeleeuwse handschriften toegepast om de aandacht te trekken naar bepaalde elementen zoals opschriften, beginletters en paragraaftekens om de structuur voor de lezer duidelijker te maken. Een beetje vergelijkbaar met wat Flandrica.be doet voor ons Vlaamse boekenerfgoed dus. (EW)

LETTERSCHATTEN

De oude geschriften en historische documenten die erfgoedbibliotheken zorgvuldig bewaren hebben vandaag nog steeds zin en betekenis. Het zijn fascinerende bronnen die mensen in staat stellen om kennis te vergaren en of plezier te beleven aan de verhalen en wetenschappen uit vervlogen tijden. Deze letterschatten zijn vaak onbekend en dus onbenut. Om een zo breed mogelijk publiek met deze bronnen te laten kennis maken creëerde de Vlaamse Erfgoedbibliotheek een nieuw, gebruiksvriendelijk webportaal: Flandrica.be. De Vlaamse Erfgoedbibliotheek is een netwerkorganisatie van zes grote erfgoedbibliotheken in Vlaanderen. Samen bezitten de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in Antwerpen, de Openbare Bibliotheek van Brugge, de Provinciale Bibliotheek van Limburg en de universiteitsbibliotheken van Antwerpen, Gent en Leuven miljoenen gedrukte en geschreven werken. Via Flandrica.be zijn sinds kort circa 425 stuks hiervan in digitale vorm beschikbaar. Ze werden minutieus, integraal en vaak in kleur gescand en van laagdrempelige contextinformatie voorzien: een monnikenwerk dat bijna twintig maanden heeft geduurd en ook na de lancering van de website, midden november, verder gaat.

BLOEMLEZING

De Vlaamse Erfgoedbibliotheek er in geslagen om het publiek een goed en gevarieerd beeld te geven van de Vlaamse boekproductie, van haar ontstaan tot nu. Want Flandrica.be bevat niet enkel topstukken, zo als prachtig geillustreerde handschriften of werk van de groten uit de literatuur zoals Tom Lanoye, maar eveneens belangrijke wetenschappelijke werken over wetenschap, biologie en architectuur en publicaties van alle disciplines, zoals kookboeken, liedjes, toneelteksten, catalogi, almanakken, reisverhalen, enzovoort. Flandrica.be wil de gebruiker op een intuïtieve manier laten kennismaken met de collectie. Dat kan in de eerste plaats via de carousel op de startpagina. Met een klik op één van de vele trefwoorden presenteert die telkens nieuwe, verrassende selecties. Verder bevat deze online bibliotheek ook een overzichtelijke kaartweergave, een handige themapagina en een tijdbalk. Die laat je bijvoorbeeld zien dat het mirakelverhaal *Kint-boerenden man in dicht beschreven door den heer Philippus Jongheerx pastor in Coalkerde drie jaar eerder* verscheen dan een leerboek over de menselijke anatomie van de professor geneeskunde Verheyen.

4

HOTSPOTS OP HET WEB

- www.flandrica.be
- www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be
- <http://pinterest.com/flandricabe>
- www.facebook.com/flandrica.be

info

Retroprospectieve Constant Permeke

Nog tot 20 jan. 2013
Open: dinsdag t.e.m.
zondag van 10 tot 18 u
donderdag tot 21 uur
vrijdag: maandag
Paleis voor Schone
Kunsten
Ravensteinstraat 23
1000 Brussel
Tel.: 02.507.82.00
www.bozar.be

De Modernen.
Rondom Permeke
Nog tot 24 feb. 2013
Open: dinsdag t.e.m.
zondag van 10 tot 17u,
zaterdag tot 18 uur
Gesloten: maandag
Koningin Fabiolazaal
Jezuïetenstraat 28
2000 Antwerpen
Tel.: 03.224.95.50
www.fmsa.be/antwerpen